

Válasz (?) Lakner Zoltánnak

VISSZHANG - XLIX. évfolyam 37. szám, 2005. szeptember 16.

Őszintén örülök - és ez nem a kötelező tiszteletkör -, hogy Lakner Zoltán felvette a kesztyűt, s vitába szállt írásommal. [Előzmények az ÉS-ben: Lakner Zoltán: Királycsináló kívülálló, 2005/30.; Lánczos Vera: Miről nem szól Lakner Zoltán írása, és ez baj-e?, 2005/32.; Lakner Zoltán: Üzenet a Mátrixból, 2005/33. - a szerk.] Tisztában vagyok azzal, hogy a politológusi társadalom is erősen tagolt, s én Lakner Zoltánt az igényes, a felelősségét még ismerő elemzők közé sorolom - és ez sem a kötelező tiszteletkör részemről.

Általános helyzetértékelésre törekedtem a mai magyar politikai környezetről, a közgondolkodásról és a jellemző politikai elemzői attitűdről, majd ennek alapján fogalmaztam meg hiányérzeteimet Lakner Zoltán cikkével kapcsolatban. Vagyis téved, ha úgy véli, hogy az általános háttér leírásának minden megállapítását magára kell vonatkoztatnia. Ellenben válaszát követően is úgy gondolom, hogy a megfogalmazott kritikák egy része az ő elemzéseivel kapcsolatban is megáll.

Nem véletlenül választottam mottóul a Mátrix-szimbólumot. Az én felfogásomban a politológus az emberek többsége számára befolyásolhatatlan és érthetetlen rendszerként működő társadalom (Mátrix) rejtélyének megfejtésére és megvilágítására vállalkozik, legalábbis ebben a színben tűnik fel, amikor megszólal.

A "piros pirula" az igazságkeresés szimbóluma, az ennek megfelelő magatartás választását feltételezi, ami a politológus esetében - szerintem - felvállaltan a valóság felmutatásával mint célkitűzéssel teljesülhet csak, és a levonható következtetések bátor kimondását is jelenti, függetlenül attól, hogy a politika, a politikai szereplők ezt miként értékelik vagy ítélik meg. Ennek ellentétéként a "kék pirula" a "rendszer" szabályainak elfogadását, a rendszer logikájának alávetettségét, az igazodást jelképezi.

Így jutottunk el az alapkérdéshez, vajon mikor felel meg az elemzés a valóságfeltárás igényének? Néhány konkrétumot ezzel kapcsolatban fel kell hoznom Lakner Zoltán válaszából.

Jól foglalja össze az álláspontomat. Igen, azt gondolom, hogy a politológiai elemzések ma Magyarországon végső soron "Csak azzal foglalkoznak, hogy a politikai döntések, megszólalások mennyire hatásosak és hatékonyak a szavazatszerzés szempontjából. (...) Így igazolják azt a nézetet, miszerint "a politikában mindent lehet"."

Azt is gondolom, valóban, hogy ehhez a "valóságértelmezési verseny" helyénvalóságát igazoló tudományos alaptétel kiváló ideológiai bázisul szolgál. (Ezen nem változtat az a tény sem, hogy személy szerint nem feltétlenül azok degradálódnak a "politikacsinálás" szintjére, akik ezen alaptétel tudományos kifejtői.) Továbbra is állítom, hogy gyakori a "kiegyensúlyozó" értékelés, vagyis - "a pártatlanságot" igazolandó - nem azonos súlyú, jelentőségű dolgok szembeállításával egymással, a megfogalmazott kritikák alapjaként.

(Közbevetőleg: Sajátos, hogy miközben ezzel vitatkozik, válaszában néhány megjegyzésével Lakner Zoltán ismét alátámasztja az általam levont következtetések egyikét-másikát. Így például szerinte is vannak olyan kollégái, akik "két lábon járó politikai transzparenssé alakultak át", ami bizony az általam említett politikacsinálás egyik bizonyítéka. Másutt, önmagának is némileg ellentmondva, elismeri: "...a neutralitás időnként azért tűnik kényszeresnek, mert [...] épp a már emlegetett polarizáció, a szembenállás élessége miatt hátránnyal járhat, ha az embert "elkönyvelik" egyik vagy másik oldalra.")

Itt hozom fel, mert idekapcsolódik egy másik gondolata, miszerint nem hagyja nyugodni egy kellemetlen érzés, hogy én csak egyféle választ tartanék elfogadhatónak a kérdésemre. Hiszen én tudom, mi "a

kívánatos politika", majd folytatja "...mintha a pártversengés nem épp arról szólna, hogy a választók - köztük Lánosz Vera és én is - maguk választják ki azt a felkínált lehetőségek közül."

Tehát ő is éppen úgy jár el velem szemben - amitől saját maga is tart elemzéseinek megfogalmazásakor -, ami miatt az általam bíralt "neutralizmust" képviseli. Azonnal besorol, elhelyez valahol a polarizálódási tengelyen, s azt feltételezi rólam, hogy politikai beállítódásomnak megfelelő állásfoglalásra szeretném rábírni, mert csak akkor lennék vele elégedett. Ráadásul ugyanez a mondat egy másik szempontból is alapot ad tanulság levonására, amennyiben azt sugallja: a "kívánatos politika" megítéléséhez nem rendelkezünk egyéb viszonyítási pontokkal, egy számít csupán, hogy a pártversengésben a választók melyik mellett döntenek többen.

Úgy gondolom, hogy mindkét megközelítés szimptomatikus és ugyancsak alátámasztja következtetéseimet.)

Lakner Zoltán részletesen leírja a maga szempontjait is: Úgy véli (és nincs okom kételkedni abban, hogy a legőszintebben érzi így), hogy a politológusok jelentős része, köztük ő is, éppen a szakmai standardokat betartva jár el, amikor úgy elemez, ahogy.

Miként lehetséges ez? Megint azzal a kérdéssel találjuk magunkat szemben, ki mit ért elemzés alatt? Milyen elvárásokat támasztunk az elemzővel és az analízissel szemben?

Nem kívánom Lakner Zoltán minden felhozott szempontját itt megismételni, mert bárki által olvashatóak, s főleg, mert egyetértek velük! Egy elemzésnek mindazon dolgokra, melyeket felsorol (igen!, beleértve az ún. valóságkonstrukciókat is), ki kell terjednie. Kötelező a tárgyilagosság, és nem része a minősítés!

Legfeljebb arra a kis ellentmondásra hívnám fel a figyelmet, hogy felsorolásában olyan szempontokat is felvillant, amelyek viszont nem érhetők tetten még az ő írásaiban sem következetesen, nem is beszélve kollégáinak többségéről. S éppen itt keresendők kifogásaim okai.

Lakner Zoltán is említi például, hogy vizsgálandók egy adott helyzetben hozott politikai döntés lehetséges (illetve logikus) következményei is. Másutt visszautasítja, hogy ő, illetve az úgynevezett megértő politológia képviselői soha ne vennék figyelembe az alkotmányosság és a demokratikus politika értékszempontjait, tehát ezeket maga is fontosnak tartja. Megint másutt arra hivatkozik - elismerve írásával kapcsolatban konkrétan megfogalmazott hiányérzeteim jogosságát -, hogy az adott írásának nem az volt a témája, máshol, máskor kifejtette már azon összefüggéseket, levonta azokat a következtetéseket, amelyek elmaradását konkrétan felvetettem.

Emellett finoman emlékeztet arra, hogy a "valóságértelmezési verseny" fogalom a politikai kommunikációval foglalkozó tudományos művek egyik alaptétele. (Én azonban ettől nem vagyok hajlandó meghatódni! Mert nem azt vitatom, hogy valóságértelmezési verseny folyik, hanem azt az elemzői attitűdöt, amely nem tartja szükségesnek e koncepciókat összevetni a tényleges folyamatokkal.) Végül kifejti: nem gondolja, hogy az elemzők dolga lenne úgymond az emberek figyelmeztetése a veszélyre a politikai magatartások és azok következményei kapcsán.

Konklúziók. Nos, a problémám az említett ellentmondással van. Azzal, ami rendszerint kimarad az analízisekből. Ami miatt ezek lebegnek. Ezáltal válnak alkalmassá a relativizálásra, a valóságkonstrukciók összetévesztésére a valósággal. (Egyesek által erre a helyzetre rájátszva: a valósággyártásra.) A viszonyítási pontok felmutatásának hiánya idézi elő mindezt!

Vannak-e ilyen viszonyítási pontok? Igen, vannak!

Melyek ezek? (Lakner Zoltán is elismeri létezésüket.)

Az alkotmányos demokrácia intézményrendszerének, az alkotmányos alapjogoknak az értékszempontjai, egy polgári demokratikus köztársaság politikai rendszerének szubsztanciális elemei, a polgári demokráciákban kifarított elvárások, mindezek alapján a politikai szereplők által vagy a politikai elemzők

által más kontextusokban megfogalmazott, alapvetően minden politikai erő által elfogadott, de legalábbis deklarált elvek, célkitűzések. (Az utóbbiakra felhozott példa volt részemről az a ma gyakran hangoztatott tézis, hogy a politikai program ne a választási ciklusokhoz igazodjék.)

Ezek a viszonyítási pontok egy koordináta-rendszerbe rendeződnek. Ezek írják le egy adott politikai rendszert. Érvényesülésük kifejezi, érvényesülhetetlenségük átírja egy adott politikai rendszer mibenlétét. (Elébe menve az ellenvetéseknek: nem mozdulatlan rendszerről beszélek, de remélem, azt azért senki nem vonja kétségbe, hogy az alkotmányos demokráciák leírhatók ilyen típusú kritériumokkal.)

Ha egy jelenséget vizsgálat tárgyává teszünk, vajon nem elvárható-e, hogy eltartva magunktól alaposan szemügyre vegyük, majd kisebb és nagyobb kontextusokba helyezve szemléljük. A politikai jelenségek, magatartások analízise sem képzelhető el ezért e jelenségek, magatartások elhelyezése nélkül az említett koordináta-rendszerben. Ez ma nem történik meg következetesen! Az elemzések rendre e nélkül érnek véget egy - szerintem rosszul felfogott - középén állás, neutrális elemzői attitűd eredményeképpen. (Ismét elébe menve az ellenvetéseknek, ez nem terjedelmi kérdés, hanem szemléleti!)

Persze, az ilyen típusú elemzés következményeként valóban lehetséges, hogy valamely politikus vagy politikai szervezet olyan helyen találja magát az analízis nyomán, amely nem felel meg annak, amelyet magáról deklarál, vagy elhítni szeretne. Az is előfordulhat, hogy első felindulásban az elemzőt vádolja meg politikai elfogultsággal. De! Előbb-utóbb arra is rákényszerülne, hogy azokkal az érvekkel vitatkozzon, amelyek alapján besoroltatott. Ez pedig nagyon egészséges folyamatokat indítana el a közgondolkodásban.

Azt is gondolom, hogy a vizsgált jelenség nagyjából mindig kijelöli azt a kört is, amelyen belüli összefüggések felmutatása nem mellőzhető, ha helyes következtetésekre szeretnénk jutni. Az elemző nem indulhat ki abból, hogy az olvasó észben tartja másutt, gyakran más aspektusban kifejtett megállapításait. Őt nem az elemző, hanem a konkrét fejtegetés érdekli! Esetleg csak azt ismeri. A témára szorítkozás nem vezethet olyan megállapítások figyelmen kívül hagyásához, amelyek a vizsgált jelenség szubsztanciális jellemzőit érintik.

A "Mátrixban" élők nem feltétlenül képesek maguk összerakni azt a "koordináta-rendszert", amelyet vázolni igyekeztem, ám ha eléjük tárják, megértik. Sőt, rögzülhet. Az elemző nem azzal figyelmeztet a "veszélyekre", ami ellen Lakner Zoltán jogosan tiltakozik: hogy minősít, dehonesztál (amúgy sajnos ez napi gyakorlat a közéletben), hanem azáltal, hogy analízisével a megfelelő helyre illeszti a vizsgált jelenséget, és hogy nem fél a logikus következmények megfogalmazásától sem.

Lánczos Vera